

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING EKSPORT SALOHIYATINI AMALGA OSHIRISHGA MO'LLJALLANGAN CHORA TADBIRLAR

Matyakubova Umida

Jahon Iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti (magistr)

Annotasiya: O'zbekistonda ishlab chiqarilgan yorliqdagi milliy mahsulotlarimiz xorijiy bozorda munosib joy egallamoqda. Ma'lumki, O'zbekiston iqtisodiyotining eng muhim yo'nalishlaridan biri bu eksportdir. Buning uchun ishbilarmonlik muhitini yaxshilash va kichik biznes hamda xususiy tadbirkorlik sub'ektlarining eksport salohiyatini kengaytirish uchun qulay sharoit yaratish zarur.

Kalit so'zlar: savdo hajmi, eksport, raqobatbardosh, eksport qiluvchi korxonalar, eksport salohiyati eksportini qo'llab-quvvatlash jamg'armasi, eksport shartnomalari, xorijiy hamkorlar, eksportni rag'batlantirish. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori joriy yil mobaynida mamlakatimizning tashqi iqtisodiy sohasida tashqi savdo hajmi va eksportni tizimli ravishda jadal oshirishga qaratilgan tarkibiy o'zgarishlar amalga oshirildi, xususan, valyuta siyosati liberallashtirildi, ma'muriy to'siqlar bartaraf etildi, eksport qilinadigan meva-sabzavot mahsulotlari uchun narxlarni shakllantirish va to'lovning bozor mexanizmi joriy qilindi. Tovarlar (ishlar, xizmatlar)ni, shu jumladan, komissioner (ishonchli vakil) orqali realizatsiya qilishdan tushgan umumiy tushumida eksport ulushi 15 foizdan yuqori bo'lgan yuridik shaxslarga yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i va yagona soliq to'lovi bo'yicha soliq solinadigan bazani kamaytirish imkoniyati berildi. Shu bilan birga, amalga oshirilayotgan tadbirlarning samaradorligi ustidan muntazam ravishda olib borilayotgan monitoring tashqi savdo va eksportning umumiy ijobiy dinamikasiga qaramasdan ular hajmlarining real o'sish sur'atlari iqtisodiyotni modernizatsiya qilish sur'atlariga muvofiq emasligini ko'rsatmoqda.¹

¹ Qulliyev Oxunjon Anvar o'g'li, Bobomurodov Qayimjon Homidovich, O'ZBEKISTONDA KAMBAG'ALLIK DARAJASINI QASQARTIRISH, O'ZBEKISTONDA FANALARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI ISSN: 2181-3302 SJIF:5,96323-SON
20.10.2023 https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/11154271-273-betlar

Birinchi navbatda raqobatbardosh afzalliklarga ega bo‘lgan tarmoqlarda bir qator tizimli muammolar va kamchiliklarning saqlanib qolayotganligi eksport hajmlarining salmoqli o‘shishini ta‘minlashga to‘sqinlik qilmoqda. Jumladan: birinchidan, ishlab chiqarish quvvatlaridan va keng turdagi xomashyo, shuningdek, mehnat resurslari mavjud bo‘lgan hamda tashqi bozorlarda raqobatbardosh bo‘lgan yuqori qo‘shilgan qiymatga ega mahsulotlarni ishlab chiqarishni ta‘minlovchi afzalliklardan to‘liq hajmda foydalanilmayapti; ikkinchidan, eksport qiluvchi korxonalar faoliyatini moliyaviy qo‘llab-quvvatlash vositalari rivojlanmayapti, eksportoldi va eksportni moliyalashtirish mexanizmlari mavjud emas; uchinchidan, chuqur marketing tadqiqotlarini o‘tkazish, uzoq muddatli barqaror tashqi bozorlarni shakllantirish va xorijda tashqi savdo infratuzilmasini yaratishga yetarli darajada e‘tibor qaratilmayapti; to‘rtinchidan, har xil xizmat turlari eksportini tashkil qilish va ilgari surish bo‘yicha tizimli ishlar mavjud emas, ularni ko‘rsatish uchun zarur infratuzilma rivojlanmagan.

O‘zbekiston sanoat korxonalari eksport salohiyati oshmoqda “O‘zekspomarkaz”da qishloq va suv xo‘jaligi, qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini qayta ishlash va iste‘mol tovarlari hamda eksport salohiyatini va mashinasozlik, avtomobil va elektrotexnika sanoatini rivojlantirish, mahsulotlarni standartlashtirish komplekslarining tarmoqlararo sanoat yarmarkasi yakunlandi.

Prezidentimiz tomonidan tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlashga oid qabul qilingan farmon va qarorlar kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari o‘z faoliyatini yanada kengaytirishi va ishlab chiqarishni samarali tashkil etishida keng imkoniyatlarni ochib bermoqda. Sohani yanada rivojlantirishga qaratilayotgan alohida e‘tibor iqtisodiyotimizning barqaror taraqqiyotini ta‘minlash, yangi ish o‘rinlari yaratish va aholi farovonligini yanada yuksaltirishga xizmat qilayotir. Yarmarkada mamlakatimizda faoliyat yuritayotgan tarmoq sanoat korxonalari, kichik biznes subyektlari o‘z mahsulotlari va istiqbolda amalga oshirilishi rejalashtirilayotgan yangi loyihalari bilan ishtirok etdi.²

² Quilliyev Oxunjon Anvar o‘g‘li CHOVACHILIK TARMOG‘INI RIVOJLANTIRISH VA AQLLI FERMADA ZAMONAVIY SENSORLI TEXNOLOGIYALARNING RIVOJLANISHI Toshkent davlat iqtisodiyot unuversiteti konferensiyasi 2021-y. 186-192-betlar.

O'zbekiston Respublikasi Tashqi iqtisodiy faoliyat milliy banki huzuridagi Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining eksportini qo'llab-quvvatlash jamg'armasi ishtirokchi sanoat korxonalariga tijorat takliflarini tayyorlashda, ularni elektron savdo maydonchalarida joylashtirishda, xorijiy hamkorlar topishda hamda eksport shartnomalarini tuzishda yaqindan ko'mak ko'rsatdi. Natijada jamg'arma ko'magida tarmoqlararo sanoat yarmarkasida ishtirok etgan korxonalar tomonidan jami 35 million dollarlik eksport shartnomalari imzolandi. Ma'lumot o'rnida shuni aytish joizki, mazkur jamg'arma joriy yilning birinchi choragida 627 tadbirkorlik subyektiga mahsulot va xizmatlarni eksport qilishda tashkiliy, huquqiy va moliyaviy xizmatlar ko'rsatdi. Amalga oshirilgan ishlar natijasida umumiy qiymati 642 million dollarga teng eksport shartnomalari imzolandi. Ellikdan ortiq tadbirkorlik subyektiga Germaniya, Rossiya va Qozog'istonda bo'lib o'tgan xalqaro ko'rgazma va yarmarkalarda ishtirok etishda yordam ko'rsatildi. Bu tadbirlarda 117,8 million dollarlik eksport kelishuvlari imzolandi. Tarmoqlararo sanoat yarmarkasida namoyish etilgan mahsulotlarning eksportbopligi, jahon bozorlarida raqobatbardoshligi, xalqaro sifat standartlariga javob berishi mamlakatimizdagi sanoat korxonalarini yuqori eksport salohiyatiga ega ekanidandalolatdir. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining eksportini qo'llab-quvvatlash jamg'armasidan ma'lum qilishlaricha, jamg'arma va Toshkent shahar hokimligi tomonidan joriy yilning 11-13-may kunlari Qozog'istonning Chimkent shahrida O'zbekiston sanoat mahsulotlari ko'rgazmasi tashkil etilishi kutilmoqda. Ko'rgazmada mamlakatimizda faoliyat yuritayotgan ikki yuzga yaqin sanoat korxonasi qatnashadi. Unda Qozog'iston bozoriga oziq-ovqat, to'qimachilik, elektrotexnika, kimyo, farmatsevtika va mashinasozlik sanoati mahsulotlarini yetkazib berish bo'yicha qator o'zaro hamkorlik bitimlari va eksport shartnomalari imzolanishi rejalashtirilgan. Ma'lumki, O'zbekiston iqtisodiyotining eng muhim yo'nalishlaridan biri bu eksportdir. Buning uchun ishbilarmonlik muhitini yaxshilash va kichik biznes hamda xususiy tadbirkorlik sub'ektlarining eksport salohiyatini kengaytirish uchun qulay sharoit yaratish zarur. Shu boisdan, so'nggi yillarda mamlakatimiz eksport salohiyatini yanada oshirish, biznes muhitini yaxshilash, tashqi iqtisodiy faoliyatni amalga oshirayotgan tadbirkorlik sub'ektlarini qo'llab-quvvatlash borasida muhim qadamlar qo'yildi. Sohaning qonuniy asosini mustahkamlash maqsadida 60 mingdan ortiq normativ-huquqiy hujjat qabul qilindi. Buning natijasida tashqi savdo jarayonlari soddalashtirilib, eksport qiluvchi korxonalar faoliyatida qator yengilliklar yaratildi.

Xususan, davlatimiz rahbarining 2018 yil 20 dekabrda "Eksportga ko'maklashish va uni rag'batlantirishni kuchaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaroriga muvofiq, eksportni qo'llab-quvvatlash milliy tizimi yaratildi. Eksport qiluvchilar mahsulotini eksport bozoriga tashish bilan bog'liq xarajatlarning 50 foizigacha qoplash uchun kompensatsiya olishlari mumkin. Shuningdek, sug'urta xizmatlari eksport qiluvchilar tomonidan garov sifatida foydalanilgan taqdirda sug'urta mukofotining kompensatsiyasini olish tartibi ham joriy qilindi. Bundan tashqari, bugungi kunda yurtimizda eksport qiluvchi korxonalarining faoliyatini yanada qo'llab-quvvatlash maqsadida ularning eksport operatsiyalari bo'yicha tashqi xarajatlarni qoplab berishga qaratilgan moliyaviy yordam turlari joriy qilingan. Bu moliyaviy yordam turi eksportchi korxonalarining logistika xarajatlarni qisqartirish orqali narx va sifat jihatdan tashqi bozorda raqobatbardosh bo'lishlarini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. Yildan yilga moliyaviy yordam turlari yanada kengaytirilmoqda. 2020 yilda 68 turdagi tovarga 50 foizgacha miqdorida kompensatsiya taqdim etilgan bo'lsa, bugungi kunga kelib, 206 turdagi tovarga tashqi xarajatlarni qoplab berish bo'yicha kompensatsiya taqdim etilmoqda. Bundan tashqari qo'shni mamlakatlarga eksport qilinayotgan 85 turdagi tovarlarga ham transport xarajatlarni qoplab berish bo'yicha ham moliyaviy yordam ko'rsatib kelinmoqda.

Prezidentimizning 2020 yil 21 oktyabrda "Eksport faoliyatini moliyaviy qo'llab-quvvatlashni yanada kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni mamlakatimizda eksportni rag'batlantirish bo'yicha ko'rilayotgan chora-tadbirlarning mantiqiy davomi bo'ldi. Ushbu hujjat eksport qiluvchilar uchun qator qo'shimcha imtiyozlarni nazarda tutadi. Xususan, Tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash davlat jamg'armasi tomonidan korxonalariga beriladigan kafolatlar bo'yicha yangi imtiyozlar tasdiqlandi. Mazkur hujjat qabul qilingunga qadar tijorat banklarining eksport oldi kredit bo'yicha foiz xarajatlarni qoplash uchun kompensatsiya faqat ishlab chiqaruvchi eksportchilarga berilgan. Mazkur farmon bilan yirik imtiyoz asosiy faoliyati savdo vositachiligi bo'lgan eksport qiluvchilarga ham joriy etildi. Bugungi kunda Eksportni rag'batlantirish agentligi tomonidan 272 ta korxonaga 164 million AQSH dollar miqdorida eksport oldi kredit mablag'lari

ajratilgan. Ular tomonidan 703 million eksport amalga oshirilgan va bu hozir ham davom etmoqda.³

Eksport qiluvchi korxonalar faoliyatidagi asosiy muammolardan yana biri bu aylanma mablag‘ yetishmasligidir. Joriy qilingan yangi tartib orqali yana bu borada yaratilayotgan imkoniyatlar kengaytirildi. Xususan, aylanma mablag‘larni to‘ldirish uchun tijoratbanklardan olingan kreditlar bo‘yicha taqdim etiladigan kafolat miqdori 4 milliard so‘mdan 8 milliard so‘mgacha oshirildi. Prezidentimizning 2020 yil 31 oktyabrdagi “Eksport faoliyatini moliyaviy qo‘llab-quvvatlashni yanada kengaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qaroriga asosan eksportchi korxonalarining mablag‘ga bo‘lgan ehtiyojini qondirish maqsadida hamda ularni eksport majburiyatlarini bajarishda ko‘maklashish maqsadida aylanma mablag‘larini ta‘minlash bo‘yicha moddiy yordam ko‘rsatish tizimi joriy qilingan. Ushbu turdagi moliyaviy yordamdan ko‘zlagan asosiy maqsad eksportchi korxonalarini xaridorlar oldidagi majburiyatlarini o‘z vaqtida to‘liq bajarish, bundan tashqari sifatli va raqobatbardosh tovarlarni ishlab chiqarishdir. Shuningdek, yangi turdagi tovarlar bilan tashqi bozordagi yangi xaridorlar topish va eksport geografiasini kengaytirish ko‘zda tutilgan.

Davlatimiz rahbarining 2022 yil 30 sentyabrdagi “Tadbirkorlik sub’ektlarining eksport salohiyatini yanada kengaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi farmoni asosida “Yangi O‘zbekiston –raqobatbardosh mahsulotlar yurti” dasturi amalga oshirilmoqda. Mazkur dastur doirasida 200 ta eksportchi korxonani saralab, ularni har tomonlama qo‘llab-quvvatlash orqali yetakchi eksportchi korxonaga aylantirish vazifasi belgilangan edi. Mazkur dasturni uch bosqichda amalga oshirish belgilangan. Ya‘ni, birinchi bosqichda 2022 yil yakuniga qadar 50 yetakchi eksportchi korxonalar saralab olindi. 2023 yil boshida esa ular soni 100 taga yetkazildi. 2023 yil 1 iyuldan esa bosqichma-bosqich ular soni 200 taga yetkaziladi. bugungi kunga qadar dasturga qaratilgan 100ta eksportchi korxonalarining 36 tasiga 71 milliard so‘mlik QQS tezashtirilgan tartibda 7 kun ichida qaytarib berildi. Bundan tashqari 20 tasiga eksport oldi moliyalashtirish maqsadida 17,3 million dollarlik moliyaviy resurslar ajratildi. Shu bilan birga mazkur eksportchi korxonalarda xalqaro sertifikat va standartlarni joriy etish uchun 30 ming

³ Functioning Principles and Main Activities of Multilateral Development Banks.” International Journal of Culture and Modernity 15 (2022): 83-86.

dollargacha bo'lgan qiymatda eksportni rag'batlantirish agentligidan moliyaviy yordam olish imkoniyati mavjud. Yil boshidan bugungi kunga qadar 100 ta eksportchi korxonadan 120 million dollarlik eksport amalga oshirilgan. Prognozlashtirish va makroiqtisodiy tadqiqotlar institutining ma'lum qilishicha, 2017–2022 yillar mobaynida mamlakatimizning eksport geografiyasi 16 ta mamlakatga kengayib, bugungi kunda mahsulotlarimiz 117 ta mamlakatga yetib bormoqda. Tovar nomenklaturasida 2017 yildagi 179 xil mahsulot turi 2022 yilga kelib 200 dan ortdi. Shuningdek, paxta tolasi eksportidan voz kechilib, uning o'rniga paxtadan tayyorlangan qo'shilgan qiymati yuqori tovarlar eksporti yo'lga qo'yildi. Jumladan, umumiy qiymati 1 613,5 million AQSH dollariga teng bo'lgan paxtadan yigirilgan ip, 644,9 million dollarlik tayyor trikotaj va to'qimachilik mahsulotlari, 242,8 million dollarlik naqshli mato, 131,6 million dollarlik gazlamalar, 78,1 million dollarlik ipak va ipak mahsulotlari, 42,1 million dollarlik gilam mahsulotlari eksport qilindi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Qulliyev Oxunjon Anvar o'g'li chovachilik tarmog'ini rivojlantirish va aqlli fermada zamonaviy sensorli texnologiyalarning rivojlanishi Toshkent davlat iqtisodiyot unversiteti konferensiyasi 2021-y. 186-192-betlar.
2. "Functioning Principles and Main Activities of Multilateral Development Banks." International Journal of Culture and Modernity 15 (2022): 83-86.
3. Qulliyev Oxunjon Anvar o'g'li, Bobomurodov Qayimjon Homidovich, O'zbekistonda kambag'allik darajasini qasqartirish, o'zbekistonda fanalararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali issn: 2181-3302 sjif:5,96323-son 20.10.2023 https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/11154271-273-betlar
4. Qulliyev Oxunjon Anvar o'g'li, Normurodov Jamshit Baxshibek o'g'li, THE standard of living of the population and promising opportunities to increase it in uzbekistano'zbekistonda fanalararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali issn: 2181-3302 sjif:5,96323-son